

Istorisiri dintre rafturi

Voce de schimb

de Gabriel Zănescu

A vea cam șapte ani când descoperi că putea vorbi ca și cum vocea îi ieșea de undeva din adâncul trupului, auzindu-se când de foarte departe, când de aproape, când foarte slabă, când puternică. La aceasta, se adăuga abilitatea stranie de a imita perfect orice sunet, fie uman, animalic, natural ori mecanic. Putea fi, la fel de bine, un câine care latră, un bătrân certăreț, o fată răzgâiată, o ușă trântită sau scrâșnetul unui fierăstrău. Și câte și mai câte! Iată un mod numai bun să te distrezi pe seama altora!

A lexandre, elev la seminarul din Lisieux, cum îi ședea bine unui copil de avocat provenit din mica nobilime normandă, refugiat din Paris – și din fața revoluției! – începu să se amuze, dezvoltându-și în același timp înzestrările, jucând farse cui se nimerea prin preajmă. De câte ori nu dăduse buzna afară seriosul său tată, crezând că aude vocea poștaşului ce-i aducea, pasămite, scrisori așteptate cu înfrigurare! Tot ce “primea” era surpriză, frustrare, și furia că s-a lăsat păcălit (din nou!) Dar locuitorii din sat, porniți cu plutele pe râu și înarmați cu cângi, în căutarea bărbatului ce se auzise țipând cu disperare că se îneacă? Ce spectacol! Vecinii din casele de primprejur, convingși nu o dată că prin hornurile lor, prin dulapuri și prin hambare, se ascund fie diavolul fie sufletele aflate în purgatoriu și-i strigă de-acolo pe nume... Gemetele vreunei rude moarte într-un incendiu, auzite din jăratecul căminului, până când preotul făcu bine să stropească vatra cu apă sfințită... Hotărât lucru, tulburarea rânduielilor era prea mare, mai ales pentru un elev la seminar. Alexandre fu nevoit să plece și ajunse la o școală medicală. Avea rezultate foarte bune, așa încât, la 16 ani, era asistent de chirurgie. Totuși: după ce cadavrele

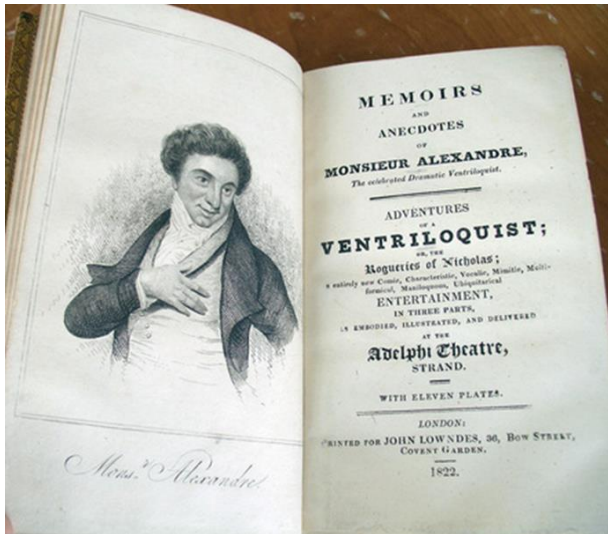

morgă au început să poarte tot mai dese conversații, ba chiar și cele de pe mesele de disecții, în timpul exercițiilor, conducerea școlii i-a refuzat continuarea studiilor, și, până la urmă, diploma.

Cu toate acestea, vremurile erau grele, personalul medical lipsea, așa că i-a fost dat în grijă, timp de vreo doi ani, un grup de circa 3-400 de prizonieri de război prusaci bolnavi de tifos. (Nu vi-am spus? Suntem pe vremea lui Napoleon, 1814.) Când Napoleon a

căzut, soldații, care se repatriau, au cerut să fie însoțiți până la Berlin de tânărul lor băiat de trupă. Împlinise 18 ani, știa deja limba germană și îi îngrijise foarte atent, pe lângă faptul că îi distrase nemaipomenit în timpul prizonieratului și al tratamentelor. Drumul spre Berlin s-a încheiat cu

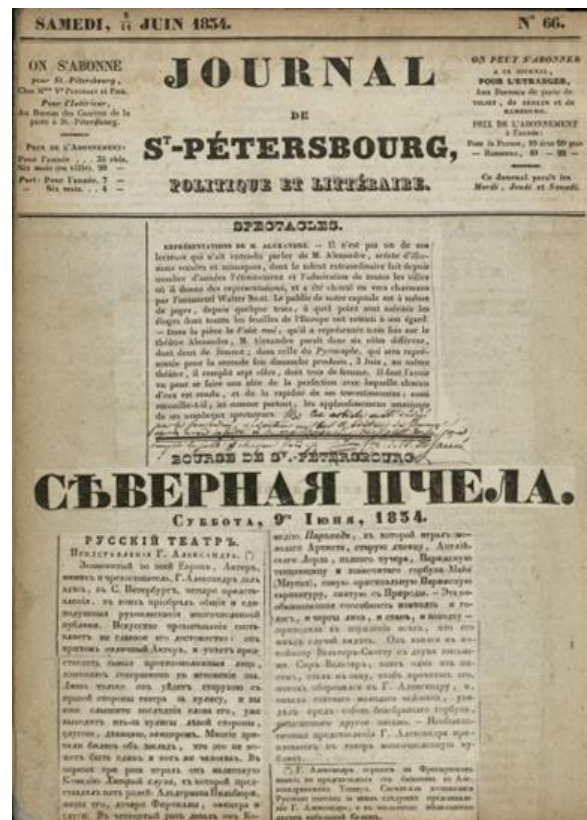
bine, deși, pe parcurs, au fost conflicte cu avanposturile francezilor. Diplomat, Alexandre i-a împăcat pe toți, iar la Berlin a fost decorat de autoritățile prusace cu Crucea de Fier.

Dar Napoleon a revenit, în 1815, iar Alexandre s-a trezit într-o situație complicată. Fie se întorcea în Franța și mergea la închisoare, ca prieten al dușmanilor, fie se înrola în armata Prusiei, ceea ce părea la fel de atractiv. A ales statutul de refugiat și s-a hotărât să trăiască din spectacole itinerante de iluzionism vocal și mimic. Drumurile l-au dus în peste 550 de localități din Europa, unde a jucat în satire scrise de el însuși, interpretând, câteodată, și zece personaje în aceeași piesă. "Habile à se grimer, personne n'est plus savant que lui dans l'art de la grimace", nota un jurnalist din Boulogne. Prin Ungaria călătorea asemeni unui lord englez, iar la Viena era descris ca un tânăr Proteu cu părul blond, mai degrabă englez, decât neamț sau francez. A ajuns la toate curțile din Europa, jucând pentru monarhi și prinți la Weimar, Viena, Potsdam, Budapesta, pentru Țarul Nicolae I și pentru Regina Victoria. A jucat în Danemarca, Belgia, Olanda, Cehoslovacia, Insulele Britanice și în final, chiar și în Franța și a devenit cel mai cunoscut actor al timpului. Servitor, stăpân, nevăstă, bărbat, fiică, iubit, burghez, popă, soldat, precupeață, putea să-i joace pe toți în aceeași reprezentație, schimbând costumele rapid, în spatele unui paravan pe scenă, de unde continua să vorbească, părând că acțiunea și dialogurile se desfășoară în alte locații. Era deosebit de atent ca limbajul, accentul, mimica, mișcările, cadrul scenic, să fie cât mai realiste, să sugereze caracterul și starea socială a personajelor și să reprezinte țara unde juca. A devenit prieten cu Goethe, Lamartine, Pușkin și Sir Walter Scott, care i-a și compus o epigramă. A făcut o mulțime de bani, din care a sprijinit orfeline și case de bătrâni, prin toate

țările unde a jucat, dobândind faima de filantrop și gentleman.

Dirința de a asigura culoarea locală și veridicitatea reprezentațiilor l-a făcut pe Alexandre Vattemare, devenit, de-acum, *Monsieur Alexandre*, să zăbovească îndelung, pentru documentare, în bibliotecile, muzeele, colecțiile de artă și cabinetele de anticități, ori de curiozități de prin capitalele văzute. Și-a notat sursele, apoi a început să le clasifice și... surpriză! În biblioteca din Iena se aflau 18.000 de dublete, la Viena 30.000, 54.000 la Sankt Petersburg, 200.000 la Munchen etc. Pe lângă ele, o sumedenie de piese de muzeu, prăfuindu-se la îngrămădeală prin depozite, niciodată expuse, adeseori uitate pur și simplu pe-acolo de către curatori.

În 1830 și-a reluat vizitele în Europa, de data aceasta pentru a convinge șefi de state, rectori de universități, directori de biblioteci și muzee să contribuie la constituirea unei agenții europene pentru schimburi de cărți și bunuri culturale, pe baza dubletelor deținute. Argumentele, farmecul personal, relațiile de amiciție i-au făcut pe toți cei în cauză să îmbrățișeze ideea, așa că joi, 31 decembrie 1835, apare, în "*Journal Général de l'Instruction Publique*", un **Projet d'un système général d'échange de doubles de livres et objets d'art entre les diverses bibliothèques et cabinets de l'Europe**. Proiectul a ajuns, în 1836, pe masa Prim-Ministrului Guizot, (îl cunoașteți, cel care nu băga în seamă anonimele bibliotecarilor francezi referitoare la bibliocleptomanul Guglielmo Libri), cu solicitarea de sprijin financiar din partea guvernului. Erau atașate scrisori de acceptare a proiectului din partea guvernelor din Prusia,

Bavaria, Austria, Olanda, Belgia și Rusia. În Franța, s-a vorbit frumos despre el, dar guvernul nu a aprobat fondurile.

Monsieur Alexandre, la îndemnul generalului La Fayette, a trecut oceanul, pentru a promova proiectul în America și Canada. În prima călătorie, a vizitat, timp de doi ani, toate cele treisprezece foste colonii care formau noua republică a statelor americane și Canada. Faima de actor strălucit îi pregătise o primire favorabilă, care, până la urmă, s-a dovedit chiar înflăcărată. A adunat cărți, hărți, obiecte ce reprezentau habitatul, invențiile, culturile locale, viața economică și

socială din toate regiunile. A primit în dar un exemplar semnat al Constituției statului Philadelphia ("Lui Alexandre Vattemare [sic], prietenul cunoașterii universale"), a fost acclamat în Maine, Montréal, Quebec, Louisiana, Richmond, Savannah, Indianapolis și St. Louis. Într-un singur an a strâns 150 de volume destinate formării unei Bibliotecii Americane la Paris.

Până în 1843, adunase din America 1600 de volume, 500 de monede, 250 de gravuri, numeroase specimene de mineralogie și istorie naturală, exemplare semnate ale Constituțiilor, transcrieri ale limbii Ojibwe și ale cântecelor tribale Grebo.

In 1847 a plecat în a doua călătorie, plătind din buzunar asigurarea de 8.000 de dolari pentru 50 de cutii (11.500 kg) de documente și monede fărânuște oferite la schimb. Odată ajuns, a insistat ca bibliotecile de împrumut, ca și toate celelalte forme de lectură publică pe bază de abonamente să se reunească, alături de muzeul și colecțiile locale, în instituții publice deschise gratuit cetățenilor. Așa

a luat ființă Smithsonian Institution, dar și prima bibliotecă publică liberă, în Boston.

Numit ambasador cultural al Franței în America și agent al Statelor Unite pentru schimburi culturale cu Europa, Alexandre avea să remarce, după 1855, că intențiile sale erau tot mai puțin sprijinite în Europa, apoi și în America, atât din cauza birocrăției, cât și ca urmare a orgoliilor unor persoane ce aveau să devină nume de referință în istoria bibliotecilor (A. Panizzi, spre exemplu.) Noul guvern francez din 1851 se adresa Congesului Statelor Unite arătând că schimbul de documente oficiale între cele două țări ar trebui să se bazeze pe canale oficiale și nu pe servicii private, ca ale lui Vattemare. În 1852, americanii i-au retras lui Alexandre calitatea de agent și, din lipsă de sprijin, agenția avea să se desființeze, mai ales că războiul civil din America făcea aproape imposibile transporturile între continente.

Alexandre Vattemare a murit în 1864. Cu el s-a încheiat epoca romantică a relațiilor dintre bibliotecă, bazată mai ales pe entuziasmul, principiile și averile persoanelor private. O epocă nouă se pregătea, mai pragmatică, poate mai puțin strălucitoare, dar cu siguranță mai conformă cu cerințele vremurilor.

„Am luptat din toate puterile împotriva absolutismului prostesc ce încheia bibliotecile tocmai în fața celor care aveau nevoie să găsească acolo învățăturile cele mai trebuincioase... De aici înainte, se înțelege, schimburile se vor dezvolta în mod necesar, se vor multiplica, se vor extinde. Se vor răspândi din aproape în aproape, solicitând, iritând, provocând toate poftete științelor.”

(Alexandre Vattemare)

Bibliografie

- Dargent, J.-L.. *Alexandre Vattemare 7 novembre 1796 - 7 avril 1864*, în *Bulletin des bibliothèques de France* [en ligne], n° 8, 1964 [consultat pe 23 ianuarie 2015]. Disponibil la <<http://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-1964-08-0333-002>>
- Claude Galarneau, « *VATTEMARE, NICOLAS-MARIE-ALEXANDRE* », în *Dictionnaire biographique du Canada*, vol. 9, Université Laval/University of Toronto, 2003 – ian. 2015. http://www.biographi.ca/fr/bio/vattemare_nicolas_marie_al_exandre_9F.html
- Havens, Earle, *The ventriloquist who changed the world*, în *American Libraries*, 38 (7), p. 54-57
- Suzanne Nash, **Alexandre Vattemare: A 19th Century Story**. *Society of Dix-Neuviémistes*, nr. 3, sept. 2004
- Vattemare, the Father of Interlibrary Loan, Posted by Julie L. Mellby on June 11, 2012 https://blogs.princeton.edu/graphicarts/illustrated_boks/index3.html